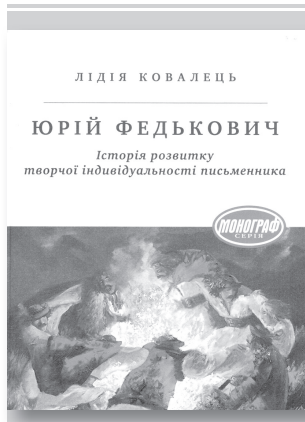

Рецензії

СПРОБА ТЕКСТО-БІОГРАФІЇ: ФЕДЬКОВИЧ

Ковалець Л. М. Юрій Федькович:
Історія розвитку творчої індивідуальності
письменника. – К.: ВЦ Академія, 2011. – 437 с.

Досліджень про Ю. Федьковича з'являється в останнє десятиліття не так багато (утім як і про цілий ряд українських письменників ХІХ ст., за винятком хіба що Т. Шевченка й І. Франка). Лідія Ковалець, доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, наполегливо працює на тій ділянці національної історико-літературної науки, яку причетні до цієї царини називають федьковичезнавством.

Підсумком такої багатолітньої роботи авторки над дослідженням життя і проблем творчості митця стала зазначена монографія, що ввібрала ідеї, спостереження, віднайдений фактографічний матеріал, висновки з півсотні статей і розвідок, із якими дослідниця виступала в науковій пресі, а також навчального посібника "Сторінками життя і творчості Юрія Федьковича" (Чернівці, 2005).

Монографія продовжує традицію поглиблених біографічних студій, майстрами яких свого часу були І. Франко, О. Кониський, О. Маковей, М. Сумцов, пізніше – О. Дорошкевич, В. Черкаський, Є. Кирилюк, О. Дей, Ф. Погребенник, Б. Деркач, а в наш час, із залученням нових методик та ідей до неї не без успіху прилучилися працелюбні науковці, серед яких (у царині дослідження української літератури класичного періоду) Є. Нахлік, О. Федорук, В. Дудко, Б. Тихолоз, Р. Піхманець, О. Борзенко, Р. Горак, Я. Гнатів та інші. Відрадно, що це відгалуження літературознавства не занепадає й далі виконує свою функцію у зміцненні фундаменту широких історико-літературних досліджень. Варте уваги, що такі студії виходять на новий рівень, інтегруючи цілу множину аспектів, ускладнюючи параметри досліджуваного

об'єкта; цей тип теоретик літератури Г. Сивокінь запропонував називати "тексто-біографією"; рисами такого жанру позначена й рецензована книжка.

Монографія Л. Ковалець приваблює передовсім багатством залучених до аналізу джерел – як свого часу публікованих, так і рукописних. Щодо публікованих важливо зазначити, що до не так давнього часу (з відомих ідеологічних причин) іще не існувало навіть достатнього повного бібліографічного списку цих публікацій, присвячених буковинському письменникові. Дослідниця в багатьох випадках, по суті, реанімує та вводить у сьогоденній літературознавчий обіг міркування цілої групи дослідників, чії розвідки, статті, спогади про Федьковича публікувались на сторінках західноукраїнської преси 20–30-х рр. ХХ ст. (В. Сімович, М. Матвій-Мельник, Д. Николишин, В. Кучабський, Я. Гординський, О. Мох-Арамис, М. Рудницький, Д. Лукіянович, С. Смаль-Стоцький та ін.); значна частина їх не фігурувала у федьковичезнавстві як через важкодоступність друкованих джерел (не раз захованих у спецфонди), так і через проскрибованість низки самих імен дослідників, підозрюваних у "буржуазно-націоналістичній" орієнтації. Приблизно те ж можна сказати і про

фахівців із діаспори (Л. Білецький, Д. Козій, О. Соколишин, Б. Кравців), чії публікації аж сьогодні приходять в Україну й назустріч яким потягнулася рука сумлінної дослідниці.

До джерельних знахідок авторки слід зарахувати видану 1887 р. німецькомовну "Історію цісарсько-королівського 41-го полку" – військової частини, у якій служив Федькович. У відповідних фрагментах монографії важливі акценти проставлено документами, котрі не були свого часу відомими О. Маковою, авторові фундаментальної біографії Федьковича, і які дослідниця розшукала в архівах (зокрема, листи Романа Заклинського до О. Барвінського, шкільні документи Федьковичевого брата Івана, рукописний збірник поезій Федьковича тощо).

З примітною докладністю в монографії викладено питання родоводу Осипа Юрія Гординського-Федьковича, часу його літературних дебютів, співпраці зі львівською "Просвітою", участі в сервітутових процесах, усамітненого мешкання наприкінці життя. В усіх цих темах авторка вагомо розбудовує Федьковичеву біографію, додаючи певний масив малознаного чи мало завваженого раніше фактичного матеріалу, у своїх синтетичних узагальненнях та інтерпретаціях роблячи нові виходи поза досі відоме. Прикметно, що під кожний етап життєвого шляху письменника дослідниця пробує підвести науково-психологічну базу; часто це підведення вдале і слушне, але в низці випадків цитування психологічних авторитетів (інколи – із голошенням самоочевидних "істин") гальмує динаміку дослідження, без них у книжці, гадаємо, можна було обійтись, залишивши такі міркування для, очевидно, майбутнього дисертаційного тексту.

Змістовним постає й аналіз самого художнього доробку Федьковича, зокрема раннього періоду, його збірки "Поезії", циклу "Дикі думи", драматичних спроб. Докладний розгляд творчої роботи Федьковича над трагедією "Довбуш" дав змогу дослідниці зробити висновок про попередній письменницький задум диалогії, тож відповідно історик літератури має мовити не про три, а про дві редакції твору (303 – 304), і з цим цілком можна погодитись.

Слушні спостереженні й висновки

робить дослідниця, оглядаючи діяльність Федьковича як автора "книжечок для народу" (чомусь, утім, називаючи це "лубковою" літературою). Переконливо доведено майстерність письменника в цьому метажанрі, його вміння поєднати водно серйозність проблеми, захопливість і доступність викладу.

Цікаво й докладно розглянуто останній період життя письменника, зокрема такий – немалий у часі – епізод, як заняття астрологією. Авторка не поспішає кинути зверхнє слово на адресу незвичайного захоплення (як те з легкістю роблять інші, досить відомі, кого при цій нагоді вона цитує), натомість ґрунтовно розписує астрологічний спадок пристрасно-наполегливого дослідника світил, що намагався осягнути їхню потаємну мову. Можна не погоджуватись із характеристикою достоїнств цього спадку ("... в процесі астрологічної діяльності Федькович найповніше реалізувався як індивідуальність не тільки талановита літературно, а й здатна здійснювати самостійний науковий пошук...", 332), але не випадає відмовити в тому, що тут чи не вперше про Федьковича-астролога сказано розважливо й виразно.

Кілька разів на різних сторінках праці заходить мова про вплив творчості Шевченка на Федьковича-поета. Авторка має цілковиту слушність, не погоджуючись на кваліфікацію такого впливу через поняття "епігонство". Але від того, що такі закиди рішуче відмітаються, від того, що взагалі розмова про якесь наслідування Федьковичем Шевченка подається немов ознака поганого тону, – від того потреба знову повернутися до ніби вирішеного питання не щезає. Очевидно, на одній-двох сторінках мав би сконцентруватися докладніший розгляд цієї підтеми з наведенням уже відомих аргументів, зі спробою їх посилення, з указуванням на відповідні психологічні моменти, декларовані як один із підходів у рецензованій праці.

Із власного досвіду прилучення до аналізу творчості буковинського митця можемо зазначити: одне з найважчих завдань полягає у віднайденні ознак цілісності образу Федьковичевого героя, можливо, навіть не цілісності, а бодай установлення того смислового ядра, яким об'єднано систему його поезії, доробку загалом. Мабуть, іще

важче зробити якісь кроки в напрямку до створення цілісного образу особи самого письменника, вибудовуючи біографію, визначаючи певні параметри вже навіть не літературного героя, а живої, реальної особистості. Певна річ, легшою виглядає ця справа для белетриста, що взявся за повість чи роман про Федьковича, для літератора, якому замовлено, скажімо, нарис для серії “Життя славетних” тощо, адже тут допускається художній вимисел. Науковець, що мусить сумлінно слідувати за документами, такого права, звісно, позбавлений. Він не може свавільно домислювати ті ланки, щодо яких не залишилось історичних свідчень. Та ще й об’єкт дослідження – Осип Юрій Федькович – натура напрочуд складна сама собою.

Авторка, вочевидь, стояла перед непростим завданням: з одного боку – не відступити від правди документа, з другого – спробувати дати більш-менш визначений образ письменника. І те й інше їй загалом удалося, хоча в деяких моментах цей образ відчутно гойдається на різноспрямованих хвилях протезізму. Приміром, у ситуації, коли фельдфебель Федькович збирає довкола себе гурт жовнірів на співи руських пісень, дослідниця вважає за можливе описувати характер майбутнього письменника в поняттях “лідер” (143, 145, 173), “особистість-вектор” (144) (при цьому дещо перебільшуючи “культуртрегерську” роль Федьковича в цілій австрійській армії). Тоді ж, коли йдеться про непорозуміння з батьком, про інші конфліктні моменти, у науковому арсеналі винаходяться такі означення, як “недостатне спілкування із соціумом” (127), “говорили про нього як про дивака та відлюдька” (25), “загострення клінічної картини, названої в медицині інтроєкцією, феномен, який спостерігається в осіб з нестійкою психікою” (12), “тягар поділеного натроє Я” (132), “страждав комплексом, який З. Фройд назвав едіповим” (15), “шизоафективний стан, властивий багатьом творчим натурам” (172) та подібні “діагнози”. Чи не міститься взаємосуперечності в цих характеристиках? В усякому разі тут варто було би пошукувати певного їх зрівноваження.

Дослідниця, повторюємо, за суворий орієнтир має документ, а все ж данину

белетристичному принципу в цій монографії, на нашу думку, складено. Це історія з Емілією Марошані. Її гіперболізація та структурне поміщення замалим не в центр Федьковичевого життя видається нам даниною тій не надто оригінальній думці, що, мовляв, кожний великий поет мав пережити свою велику любов, по змозі “фатальну”. Насправді ця любов такою не була, у її історії багато неясного й незрозумілого, багато недовіри з боку обох учасників, яких авторка з добрих намірів намагається звести в любовному почутті; ця жінка взагалі не відіграла тієї ролі в житті чоловіка, яку їй приписано у книжці. Крім того, якщо глянути на цю історію у психологічно-біографічному аспекті, то дійдемо висновку, що вона не викликала у Федьковича якихось потужних поетичних креацій: присвячені Марошані його німецькомовні вірші не виходять за пересічний сентиментально-галантний рівень – як німецькомовний автор поет значно сильніший у темах гуцульських звичаїв та історії Довбуша (уже як драматург).

Найменш прояснений у монографії період письменницького життя – перебування в австрійській армії. Документів, що торкаються безпосередньо Федьковича, залишилось не так багато. Окресленню становища нашого героя, імовірно, допомогло б наведення бодай більш загальних характеристик, які б розкривали побут австрійського офіцерства того часу; гадаємо, у чернівецьких чи львівських бібліотеках мусили би знайтися книжкові джерела, що виявилися б доречними для роботи авторки.

У монографії ґрунтовно досліджено “вертикальний” зріз творчого процесу Федьковича – ті індивідуально-психологічні, побутові, суспільні, громадсько-історичні обставини, що могли мати вплив на постання тих чи тих творів. Дещо менше виписаним залишився зріз “горизонтальний” – культурні, мистецькі, а також суто літературні явища, які не тільки становили реальний контекст творчості митця, а й були, можливо, тими артефактами, з якими його доробок вступав у прямий чи більш опосередкований зв’язок. Так, було б не зайвим додати ще кілька імен письменників, що (обмежившись хоча

б 1850 – 1860-ми роками – періодом входження автора в літературу) виступали в українському, румунському, німецькомовному письменстві на тих позначених мультикультуральністю географічних теренах, де верстав свій життєвий шлях молодий Федькович. Дослідниця згадує книжку історика літератури А. Ф. Вільмара “Geschichte der deutschen Nationallitteratur”, із якою Р. Роткель познайомив Федьковича. Який зміст цієї праці? згадки про кого з письменників, про які твори там містилися? У міру можливого варто було б оглянути й ту частину пісенного фольклору – не тільки українського (що вже зроблено попередніми дослідниками – насамперед М. Пазяком та О. Романцем, внесок яких авторка відзначає), а й румунського, угорського, австрійсько-німецького, котрий тематично кореспондує з темами й мотивами Федьковичевої поезії. В аспекті створення біографії письменника, гадаємо, заслуговує на пильну увагу кожна, навіть найменша згадка в документах про ті твори, які фігурували у стосунку до нього, з метою окреслити реальне, відоме на сьогодні достовірне коло його читання, відділивши відтак його від того кола, яке можна встановити на рівні припущення, що теж важливо. Не зайвим було би подати трохи ширший огляд літературного процесу Галичини, дійсним учасником якого був і Федькович; отже, на сторінках монографії мали би право на ширшу згадку імена А. Могильницького, П. Костецького – хоча б як ті, хто перед Федьковичем українським словом одізнались на тему русина в австрійському війську, також – ім'я М. Устияновича, який, хоч і не рівний нашому авторові талантом, усе ж був його прямим попередником у багатьох мотивах поезії та прози (не кажучи вже про те, що Устиянович виявився “попередником” Федьковича й у публікації збірки поезій у видавництві того ж таки Б. Дідицького;

факту редагування Дідицьким збірки І. Гушалевича, зіставляючи це зі збіркою Федьковича, дослідниця не оминає, тимчасом Устиянович залишився поза увагою). У плані розробки “довбушевої” теми Федьковичем можна було би згадати нарис “Добош” Михайла Коссака, видрукуваний 1860 р. в місяцеслові “Львовянин”; чи міг читати Федькович цей нарис – нехай це залишиться для подальшого з'ясування, але привертає увагу поява нарису якраз у той час, коли Федькович брався за розробку цієї наскрізної для його творчості теми.

Слід зазначити, що всі ці зауваження й побажання виникають тільки тому, що, упевнюючись у сумлінності та ґрунтовності проведеної роботи, майже на кожній сторінці переконуєтесь у добротності наукового письма, заявленого в монографії, читач бажав би знайти відповіді ще й на ці не зайві для створення ширшої картини питання. Але й те, що міститься в обсязі книжки, суттєво просуває справу дослідження життя і творчості Федьковича.

Федькович зі сторінок цієї праці розкривається як постать жива, головне – достовірна, багатогранна і складна, із власними інколи надто своєрідними особливостями, із труднощами й непорозуміннями, з низкою життєвих і творчих драм, проте як особистість високого устремління й гуманного почуття, як митець великого художницького таланту, присвяченого рідному народові.

Монографія Л. Ковалець презентує автора як вдумливого фахівця, що зумів сказати нове слово у важливому секторі історико-літературних досліджень, а водночас подає свідчення високого на сьогодні рівня студій життя й доробку письменника в науково-творчому колективі того навчального закладу, що носить його ім'я.

Отримано 11 листопада 2011 р.

*Микола Бондар
м. Київ*

